

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI
MAKTABGACHA VA MAKTAB TA‘LIMI VAZIRLIGI**

**SAMARQAND VILOYATI PEDAGOGLARNI YANGI
METODIKALARGA O‘RGATISH MILLIY MARKAZI**

NIGMATOVA M. Z.

**MAKTABGACHA TA‘LIM TASHKILOTI FAOLIYATIDA
SAHNALASHTIRISH USULLARI**

(USLUBIY KO‘RSATMA)

SAMARQAND – 2023

Nigmatova M. – Samarqand viloyati Pedagoglarni yangi metodikalarga o‘rgatish milliy markazi Maktabgacha, boshlang‘ich va maxsus ta‘lim metodikalari kafedrasida katta o‘qituvchisi “Maktabgacha ta‘lim tashkiloti faoliyatida sahnalashtirish usullari”. Samarqand shahri, 2023-yil, 28 bet.

Muharrir:

D.Urinbayeva -Samarqand viloyati
PYMO‘MM p. f. doktori, professor

Taqrizchilar:

Sh.Z.Taylanova - O‘zbekiston-Finlandiya
pedagogika instituti “Maktabgacha ta‘lim
pedagogikasi va psixologiyasi” kafedrasida p.f.d.,
professori

J.X.Shodiyeva - Samarqand viloyati
pedagoglarni yangi metodikalarga o‘rgatish
milliy markazi o‘qituvchisi

Ushbu uslubiy ko‘rsatmada maktabgacha ta‘lim tashkilotida sahnalashtirish faoliyatining ahamiyati, mazmuni, maqsadi va erishilgan ijobiy natijalari, sahnalashtirish faoliyatining bosqichlari, ularni tashkil qilishda bolalarni tayyorlash usullari bo‘yicha ma‘lumotlar o‘z aksini topgan

Uslubiy ko‘rsatma hududiy markaz Ilmiy-uslubiy kengashining 2023-yil 26-oktabrdagi 5-sonli yig‘ilish qarori bilan nashr etishga ruxsat berilgan.

KIRISH

Maktabgacha ta'lim-tarbiya – har bir bolaga individual yondashish, uni shaxs sifatida hurmat qilish, ma'naviy-axloqiy tomondan tarbiyalash, bolaning qiziqish va ehtiyojiga mos tarzda ta'lim berishni nazarda tutadi.

Maktabgacha ta'limning vazifasi bolalarni xalqning boy milliy, madaniytarixiy merosi va ma'naviy axloqiy jihatdan tarbiyalash: bolalarda milliy vatanparvarlik hislarini shakllantirish, maktabgacha yoshdagi bolalarda bilim olish ehtiyojini, o'qishga intilish moyilliklarini shakllantirib, ularni muntazam ravishda ta'lim jarayoniga tayyorlash, bolalarning tafakkurini rivojlantirish, o'zining fikrini mustakil va erkin ifodalash malakalarini shakllantirish, bolalarning jismoniy va ruhiy sog'ligini ta'minlashdan iborat. Asosiy maqsadlardan yana biri sahnalashtirish san'ati orqali bolalardagi qobiliyat hamda imkoniyatlarni aniqlab, ularni to'g'ri shakllantirish va yuzaga chiqarishdir.

Maktabgacha ta'lim muassasalarida sahnalashtirish faoliyati vositasida bolalarning estetik qobiliyatlarini shakllantirishda tarbiyachining o'rnini beqiyos. U chuqur bilim va yuqori malakaga ega bo'lishi, buning uchun muntazam ravishda o'z ustida ishlashi, o'zining ilmiy nazariy saviyasini tinimsiz ko'tarishi, ilg'or tajribalarga tayanishi kerak. Davlat umumilliy dasturi ta'lim tizimini tubdan isloh qilish, uni ham shaklan, ham mazmunan zamon talablariga moslashtirish, ta'lim sifatsamaradorligini uzluksiz takomillashtirib borishga yo'naltirildi. Maktabgacha ta'lim muassasasi mashg'ulotlarida, maktabda muvaffaqiyatli o'qib ketishlari uchun zarur bo'lgan vazifalar hal etiladi. Shuningdek bu jarayonlarda bolalar jamoada ishlashga, o'z harakatini o'rtoqlarining harakatiga bo'ysundirishga o'rganadilar. Maktabgacha ta'lim muassasalarining sahnalashtirish faoliyati maktabgacha yoshdagi bolalarni badiiy-estetik tarbiyalash hisoblanadi.

Hozirgi kunda ma'lumki, teatrning bir necha turlari faoliyat ko'rsatib kelmoqda. Bulardan: komediya teatri, drama, xalq teatri, musiqali drama va komediya, opera, balet va qo'g'irchoq teatri shular jumlasidandir. Teatr bu yunoncha (tyation) so'zidan olingan bo'lib- tomoshaxona degan ma'noni bildiradi. Jajji kichkintoylarimizning sevimli tomoshasi bu - qo'g'irchoq teatridir. Bu teatr

orqali bolalar o'zlariga yaqin va tanish bo'lgan o'yinchoqlarni, ayiqcha quyuncha, kuchukcha va boshqa qahramonlarni jonliligi, harakat qilish va gapirish bolalarni o'ziga rom etish. Bu teatr bolalarga katta xursandchilik va quvonch baxsh etish. Bu nafaqat ko'ngil ochish uchun, balki tarbiyaviy ma'nosiga ham qarash kerak. Bolalar bog'chasida katta va qiyin spektakllarni qo'yish mumkin emas. Kichik sahnali, kichik ertak asosida o'zlarining o'yinchoqlari yordamida qo'yishlari, mumkin. Bu kichik ko'rinishlarining har biri ham bolalarda katta taassurot uyg'otadi va bayram ertaklariga ko'tarinki ruh baxsh etadi. Har qanday badiiy asarni qo'g'irchoq tetri orqali ko'rsatilsa, bolalar uchun yanada tushunarli bo'ladi. Teatrni ko'rib bolalarning dunyoqarashi kengayib, xotirasida ancha vaqtgacha qoladi.

Bog'cha yoshidagi bolalarda tasavvurni shakllantirish jarayoni to'g'risida gaplashar ekanmiz uning bola ongida obrazlar paydo bo'lishiga ta'sir ko'rsatadigan emotsional tomonini aytmaslik mumkin emas. Bolalar o'zlari ko'rgan va eshitgan barcha narsalardan ta'sirlanadilar. Ular o'zlari idrok etgan narsalarga muayyan ijodiy yoki salbiy munosabatda bo'ladilar. Bu albatta tasvirlash faoliyatiga ta'sir etadi. Bola yaratgan obraz yetarli muayyan belgilariga ega bo'ladi. Bog'cha yoshidagi bola rivojlanishining xususiyatlari va unda tasvirlash qobiliyatining o'yinchoqlar yasash mashg'ulotlarida bolalar ijodkorligini o'stirishning umumiy vazifalarini belgilaydi.

Sahnalashtirish uchun material tanlaganda bolalarning yosh xususiyatlari bilim ko'nikmalaridan kelib chiqish zarur shu bilan birga ularning hayotiy tajribasini boyitish yangi bilimlarga qiziqish uyg'otish va ijodiy imkoniyatlar berish kerak. Rollarni faqat qobiliyatli bolalar o'rtasida taqsimlamay barcha bolalarga o'zlarini turli rollarda sinab ko'rishlariga imkon berish lozim.

Maktabgacha ta'lim tashkilotida sahnalashtirish faoliyatining ahamiyati va uning vazifalari

Sahnalashtirish o'yinlari, bu bolalarning mustaqil ijodiy o'yin turi bo'lib, unda badiiy asar va hikoyalar bolalar tomonidan rollarga bo'lib ijro etiladi. Bu o'yinlar bolalarda iroda, intizom va o'z xatti-harakatlarini boshqara olish, boshqalarning harakatlari bilan hisoblashish kabi ijobiy ma'naviy xislatlarni shakllantiradi. Sahnalashtirish o'yinlarida bolalar o'yin jarayoniga kirib boradilar, voqea va ertak qahramonlarining ichki hayotiga bevosita aloqador bo'lgan qahramonlik, jasurlik, mehribonlik, jonbozlik, jonkuyarlik kabi ijobiy fazilatlarni o'zlarida yaqqol namoyon qiladilar. Bu jarayonda bolalarning nutq faolligi, lug'at boyligi, dunyoqarashi kengayib boradi. Sahnalashtirish uchun badiiy asar, ertaklar tanlash katta yoshdagilardan bolalarning yosh xususiyatlari, qiziqishlari, istaklarini hisobga olishni talab etadi.

Adabiy asarlarni tanlashda quyidagi talablar qo'yiladi:

1. Mazmunining g'oyaviy-ma'naviy barkamolligi.
2. Badiiy jihatdan mazmundorligi.
3. Asardagi qatnashchi va rollarning soni (qancha ko'p bo'lsa, asar shuncha ahamiyatlidir).
4. Mazmuni yaxshi bo'lishi bilan birga, unda harakat turlarining ham ko'p bo'lishi.
5. Ifodali o'qishga mos bo'lishi.
6. Mazmuni qiziqarli, hayot bilan bog'langan bo'lmog'I zarur.

Bolalar xalq ertaklarini sahnalashtirishni yaxshi ko'radilar. Masalan, «Sholg'om», «Zumrad va Qimmat», «Bo'g'irsoq» va boshqalar. Bolalar boshqa xalq ertaklarini ham turli usullarda (qo'g'irchoq, soya, soya teatri orqali) sahnalashtirishga ehtiyoj sezadilar.

Badiiy asarni eslab qolishlari uchun uni qayta qo'yib berish, sahnada ko'rsatish, rasmlar namoyish etish, didaktik o'yinlardan foydalaniladi.

Sahnalashtirish o'yinlari qiziqarli o'tishi va uzoq vaqt davom etishi uchun kerakli jihozlar tayyorlanishi va unga to'g'ri rahbarlik qilinishi kerak. Kattalar o'yin

rejissyori rolini amalga oshira borib, bolalarning xatti-harakatlari, qobiliyatlari, intilishlarini hisobga olib boradilar. O'yinda faol ishtirok etgan bolalarni alohida rag'batlantirilib, kelgusida qaysi asarlarni sahnalashtirish kerakligini aniqlaydilar.

Maktabgacha ta'lim tashkilotida sahnalashtirish faoliyatining ahamiyati sahnalashtirish o'yinlari, bu bolalarning mustaqil ijodiy o'yin turi bo'lib, unda badiiy asar va hikoyalar bolalar tomonidan rollarga bo'lib ijro etiladi. Bu o'yinlar bolalarda iroda, intizom va o'z xatti-harakatlarini boshqara olish, boshqalarning harakatlari bilan hisoblashish kabi ijobiy ma'naviy xislatlarni shakllantiradi. Sahnalashtirish o'yinlarida bolalar o'yin jarayoniga kirib boradilar, voqea va ertak qahramonlarining ichki hayotiga bevosita aloqador bo'lgan qahramonlik, jasurlik, mehribonlik, jonbozlik, jonkuyarlik kabi ijobiy fazilatlarni o'zlarida yaqqol namoyon qiladilar. Bu jarayonda bolalarning nutq faolligi, Lug'at boyligi, dunyoqarashi kengayib boradi. Sahnalashtirish uchun badiiy asar, ertaklar tanlash katta yoshdagilardan bolalarning yosh xususiyatlari, qiziqishlari, istaklarini hisobga olishni talab etadi.

Adabiy asarlarni tanlashda quyidagi talablar qo'yiladi:

1. Mazmunining g'oyaviy-ma'naviy barkamolligi.
2. Badiiy jihatdan mazmundorligi.
3. Asardagi qatnashchi va rollarning soni (qancha ko'p bo'lsa, asar shuncha ahamiyatlidir).
4. Mazmuni yaxshi bo'lishi bilan birga, unda harakat turlarining ham ko'p bo'lishi.
5. Ifodali o'qishga mos bo'lishi.
6. Mazmuni qiziqarli, hayot bilan bog'langan bo'lmog'i zarur.

Bolalar xalq ertaklarini sahnalashtirishni yaxshi ko'radilar. Masalan, «Sholg'om», «Zumrad va Qimmat», «Bo'g'irsoq» va boshqalar. Bolalar boshqa xalq ertaklarini ham turli usullarda (qo'g'irchoq, soya, soya teatri orqali) sahnalashtirishga ehtiyoj sezadilar.

Badiiy asarni eslab qolishlari uchun uni qayta qo'yib berish, sahnada ko'rsatish, rasmlar namoyish etish, didaktik o'yinlardan foydalaniladi.

Sahnalashtirish o'yinlari qiziqarli o'tishi va uzoq vaqt davom etishi uchun kerakli jihozlar tayyorlanishi va unga to'g'ri rahbarlik qilinishi kerak. Kattalar o'yin rejissyori rolini amalga oshira borib, bolalarning xatti-harakatlari, qobiliyatlari, intilishlarini hisobga olib boradilar.

Sahnalashtirilgan o'yin bolalarning eshitgan asar yoki ertagidan olgan tasavvurlarini mustaqil ifodalash hamda mashq qilish imkonini beradi. Bu o'yinlar bolalarda iroda, intizom, o'z harakatlarini boshqalarning harakatiga muvofiq amalga oshirish kabi sifatlarni tarbiyalashda samarali vosita hisoblanadi.

Sahnalashtirilgan o'yinlarni tashkil etish quyidagi bosqichlarni o'z ichiga qamrab oladi:

I bosqich. Sahnalashtirish uchun badiiy asarni tanlash. Badiiy asarni tanlashda quyidagi talablarga rioya qilish kerak: 1) ertak yoki hikoyada qatnashuvchilar soni ko'p bo'lishi kerak; 2) asarning nafaqat mazmuni, balki unda harakatlarning ham turfa xil bo'lishiga e'tibor qaratish lozim; 3) asar ifodali o'qishga mos bo'lishi kerak; 4) asar mazmuni qiziqarli va emotsional bo'lishi zarur; 5) asar bolalarning yoshiga mos kelishi lozim.

II bosqich. Sahnalashtirish uchun tanlangan ertak yoki hikoyaning mazmunini o'qib berish.

III bosqich. Asarni bolalar tomonidan eslab qolinishiga erishish: qayta o'qib berish, har bir bolaning aytadigan gaplari ustida individual ish olib borish, rasmlar namoyish etish.

IV bosqich. O'yin qiziqarli o'tishi va uzoq davom etishi uchun o'yinga kerakli materiallar, kiyimlar tayyorlash hamda rahbarlikni to'g'ri amalga oshirish.

Sahnalashtirishning vazifalari. Sahnalashtirilgan o'yinlar bolalarning yosh xususiyatlarini hisobga olgan holda oddiydan murakkabga qarab yo'naltirib borilishi maqsadga muvofiq. Masalan, o'rta guruh uchun asosan harakatni aks ettiruvchi asarlar tanlansa, katta guruh bolalari uchun esa asar qahramonlarining ancha murakkab munosabatlari, ularning kechinmalari, qayg'ulari aks ettirilgan asarlar tanlanadi.

Tomoshani tayyorlash jarayonida ular chizish, yasash, tikish ko'nikmalarini rivojlantirish bilan birga, oldilarida amalga oshirishlari lozim bo'lgan vazifalarga nisbatan istak, hoxish tuyg'ulari yanada rivojlanadi va ular bundan katta zavq oladilar. Maktabgacha ta'lim muassasalarida teatrlashtirilgan faoliyatning barcha yo'nalishlariga katta e'tibor berish lozim va shart, chunki ular,

- jamiyatda o'z o'rniga ega bo'lish modelini yaratishni;

- milliy va ma'naviy qadriyatlarni singdirib borgan holda bolaning madaniyatini oshirishni;

- bolalar adabiyoti, musiqa, tasviriysan'at, o'zini tutish odobi, milliy an'analar va qadriyatlar bilan yaqindan tanishtirish va bu boradagi qiziqishini muntazam oshirib borishni;

- to'g'rifikrlash, yaxshilik va yomonlik haqidagi tushunchalarni o'yinlar orqali bolalar ongiga singdirib borishga yordam beradi.

Shuningdek, teatrlashtirilgan faoliyat bilan bolalar nutqini rivojlantirish uzviy bog'liq bo'lib, qahramonlarning so'zlari, bola nutqi bilan uyg'unlashib uning so'z boyligini orttiradi, nutqining tovush madaniyat mukammalashadi. Teatrlashtirilgan mashg'ulotlar o'z ichiga ertaklardan lavhalar qo'yish, rasmga qarab rolli suhbatlar tuzish, hayotiy mavzularga oid mustaqil improvizatsiya (o'xshatish) qilish (kulguli voqealar, qiziq hodisalar va hokazo); qo'g'irchoq tomoshalarini ko'rish va uni muhokama qilish, dramatzatsiyalashgan o'yinlar, rolni ijro etish ifodaliligini rivojlantiruvchi mashqlar (verbal va noverbal); bolalarni xissiy rivojlantiruvchi mashqlarni qamrab oladi.

Quyidagi vazifalar teatrlashtirilgan faoliyatni shakllantirish bo'yicha amalga oshiriladigan mashg'ulotlar majmuasi davomida hal etiladi:

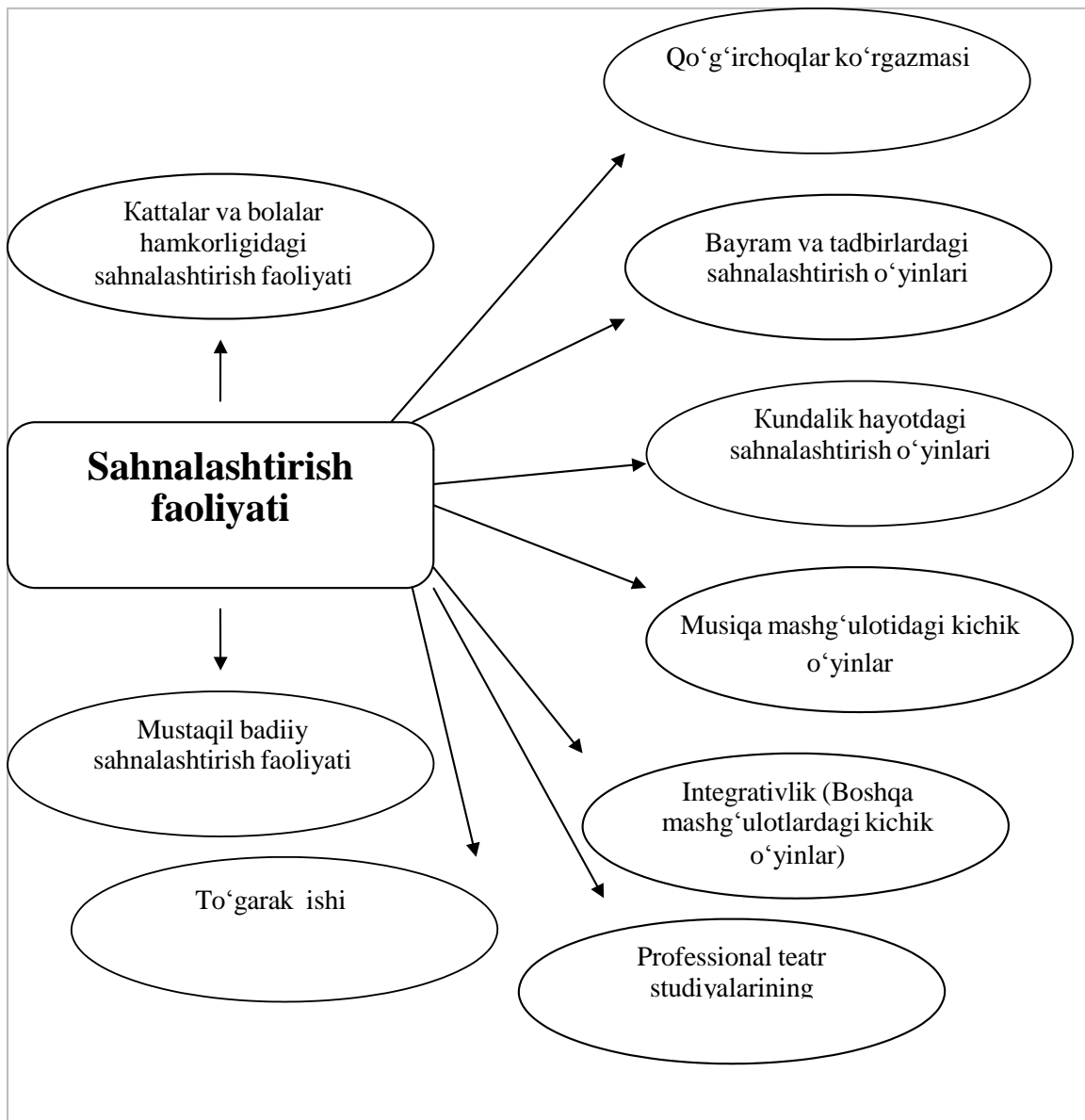
- tarbiyalanuvchining ijodiy qobiliyat va ijodiy o'z o'ziga ishonish tuyg'ularini shakllantirish;

- bolalarda ijodiy faoliyatning barcha jabhalariga qiziqish uyg'otish;

- improvizatsiya (o'xshatish) qilish ko'nikmalarini egallash;

- nutq faoliyatining barcha shakl, funksiya va komponentlarini rivojlantirish;

- bilish ko'nikmalarini mukammallashtirish.

Teatrlashtirilgan o'yin teatrlashtirilgan mashg'ulotning asosi hisoblanadi. Maktabgacha ta'lim muassasalarida teatrlashtirilgan o'yinni o'tkazishda quyidagilarga alohida e'tibor qaratish lozim:

- janr va mavzuning turli-tumanligi;
- pedagogik faoliyatning barcha yo'nalishlariga teatrlashtirilgan faoliyatni har doim va har kuni singdirish;
- bolalarning teatrlashtirilgan o'yinni tayyorlash va o'tkazishdagi maksimal faolligi.
- bolalarning teatrlashtirilgan o'yinni uyushtirishda o'zaro va kattalar bilan

Sahnalashtirish faoliyati vositasida bolalarda ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirish

Maktabgacha ta'lim tarbiyalanuvchilari "rol oynash", "qo'shiq aytish" va "raqsga" tushishlarga tabiiy moslashadilar, teatrlashtirilgan va musiqiy sahna ko'rinishlarini qabul qilish orqali bolada katta qiziqish uyg'otib, unda ishtirok etishlari xohish-istagini bildiradi. Teatr va musiqa ijodiyoti bolalar ehtiyojlarni qondirish bilan muammolardan ozod qiladi, u quvonchli daqiqalar va katta zavqni his qiladi. Rol ijrosidagi matn va musiqiy qo'shiq so'zlari hissiy tizimlar bilan bog'langanligi tufayli, bola matnlar mazmunini tushuna boshlaydi va ijro jarayonida qo'shilishi, sahnaga qarashi, xatto "o'zi" ga ham qarash tajribasini egallashga, uni tuzatishga va uni baholashga o'rganib boradi.

Sahnalashtirish mashg'ulotlarining musiqiy komponenti teatrning taraqqiyoti va ta'limiy salohiyatini kengaytirishdir, emotsional effektini kuchaytirishda bola dunyoni hiss qilishi va kayfiyatiga ta'sir etishi, shuningdek musiqa tilining fikri va hissiyoti, teatrdan mimika va jestga qo'shiladi. Bunday holatlarda bolalar sensor-perspektiv analizatorlarining (kuzatuvchi, eshitish, xarakterli) hajmi va miqdori ortadi. Bunday holda bolalarda hissiy-perseptual analizatorlarining soni va hajmi (vizual, eshitish, vosita) ortadi.

Shunday qilib, sahnalashtirish faoliyati orqali bolalar ijodiy qobiliyatini va bola shaxsini kompleks rivojlanish bilan bog'liq qator vazifalarni hal qilishga yordam beradi. Aynan:

- tarbiyalanuvchilar aktyorlik ifoda vositasi va teatr xaqidagi dastlabki bilimlarini shakllantirishga yordam berish;
- tarbiyalanuvchilar mustaqil musiqiy-teatr faoliyati talablarini rivojlantiradi;
- tarbiyalanuvchilarda teatr san'atiga bo'lgan qiziqishlari o'yg'onadi;

- atrofdagi hodisalarga bo'lgan shaxsiy – yaxlit estetik munosabatlarni shakllantiradi;

- diqqatni, xotirani, xayolotni, fikrlashni, nutqni, hissiy va ixtiyoriy sohani, intellektual, musiqiy va ijodiy qobiliyatlarni rivojlantirishga yordam beradi.

Bolalarning badiiy-ijodiy faoliyatini tuzishda maktabgacha ta'lim muassasalarining guruhlarida xar –xil burchaklar tashkil qilingani ishni osonlashtiradi(musiqiy, teatrlashtirilgan burchaklar va h. k.)

Teatr faoliyati bo'yicha mashg'ulotlar mazmuni quyidagilarni o'z ichiga oladi:

- spektakllarni oldin va keyin tomosha qilib suhbat qurish va bolalar teatrlariga tashrif buyurish;

- mashg'ulotlarga o'yin-dramatizatsiyani kiritish;

- turli ertak va inssenirovkalarni tayyorlash va oynash;

-ifodali ijro shakllanishi uchun mashqlar (verbal va noverbal);

- bolalarning ijtimoiy-emotsional rivojlanishi maqsadida mashqlar bajarish.

Sahnalashtirish faoliyati mashg'ulotlarining mazmuni nafaqat asarning adabiy matni bilan tanishish, balki mimika, xarakter, kostyum, mizansensa (spektaklining ayrim paytlarida dekoratsiya va aktyorlarning joylanishi), imo-ishora, ya'ni "belgilar", ifodali nutqda rol ijro etishdan iborat.

Teatr faoliyatidagi mashg'ulotlar bir qator funksiyalarni bajaradi: bilim, ta'lim va taraqqiyot. Ularning vazifasi nafaqat o'yinlarga tayyorgarlik ko'rish. Ushbu vazifani olib borishning mazmuni, shakllari va usullari bir vaqtning o'zida uchta asosiy maqsadni amalga oshirishi kerak:

- nutq va teatrlashtirilgan qobiliyatlarni rivojlantirish;

- ijodkorlik muhitini yaratish;

- bolalarni ijtimoiy va hissiy jihatdan rivojlantirish.

Tarbiyachi bolani “sahnaga” va ijro jarayonida xato qilishdan, qo‘rqib chiqishdan, qo‘rqishiga yo‘l qoymasligi kerak. Bolalar jamoasi “artist” va “tomoshabinlar”ga bo‘linadi, ammo doimiy sahnada ijro etuvchi, doimiy tomoshabinlarga tomosha ko‘rsatuvchi bo‘lishi mumkin emas, yani bolalar rollari bilan ham almashib turishlari kerak. Teatr faoliyatidagi mashg‘ulotlar hayotdan olingan mavzularni mustaqil improvizatsiya qilishi, ertaklar, sahna ko‘rinishlari va tasvirlar uchun rol o‘ynashini o‘z ichiga olishi mumkin. Sahnalashtirish faoliyati ikki yonalishda tashkil etiladi:

1. Bolalar ijodiy mashqlarni bajarish jarayonida aktyorlik asoslarini egallaydilar;

2. Bolalar har xil turdagi teatr san’atiga xos xarakterda bo‘lgan texnik usullarni o‘zlashtiradilar.

Maktabgacha ta’lim tarbiyalanuvchilarning ijodiy rivojlanishi teatr san’ati bilan tanishishning tizimli va shaxsiy ahamiyatiga ega bo‘lgan jarayonda amalga oshiriladi. Sahnalashtirish faoliyatida mashg‘ulotlar kompleksining amalga oshirish jarayoni quyidagi vazifalarda o‘z yechimini topadi:

-Tarbiyalanuvchining mustaqil ijodkorligi va ijodiy qobiliyatini rivojlanishi;

-Turli ko‘rinishdagi ijodiy faoliyatga qiziqishini tarbiyalashi;

-Improvizatsiya malakalariga ega bo‘lishi;

-Nutq faoliyatining shakli va funktsiyasi, barcha komponentlarning rivojlanishi; -Bilish jarayonlarini takomillashtirishi.

Barcha bolalarning biror sahna asarini, ko‘ngil ochar bayramlarga tayyorlanishi uchun turli uslublar tavsiya etiladi: bolalarni xoxshiga ko‘ra rollarni tanlash, eng qo‘rqoq va uyatchang bolalarni asosiy rollarga tayinlash, rollarga kartochkalar bo‘yicha taqsimlash (bolalar sxematik tarzda personaj rasmi tushirilgan kartani tarbiyachining qo‘lidan oladilar), rollarni juftlik bilan ijro etish.

Bolalar ijodkorligini rivojlantirish quyidagi usullar yordamida amalga oshiriladi: bolalarga berilgan ijodiy vazifani bajarish; ijro jarayonida muammolarni hal qilish; bolalar uchun ijodiy maydonni yaratish; o‘yin jarayonida mashqlarni puxta o‘rgatish ; etudlarni bajarish.

Sahnalashtirish faoliyatida bolalarda aktyorlik qobiliyatini rivojlantirish.

Bolalarning ijodiy jamoasi bu bolalarning imkoniyatlarini teng namoyish eta olganidadir. O‘tkaziladigan mashgulotlarda – u amaliy-mi, individual-mi, guruhli-mi, konsert yoki tadbir-mi, barchasi bola ko‘ng‘lining emotsional hissiyotini o‘yg‘otadi, bu esa pedagog va jamoa ishtirokchilari bilan o‘zaro munosabatlarning kerakli kommunikativ sifatlarni shakillantiradi.

Sahnalashtirish o‘yinlari orqali bolalardagi ijodiy qobiliyatlarni aniqlash uchun tarbiyachi tomonidan quyidagilardan foydalangan holda tashxis o‘tkazilishi mumkin.

Sahnalashtirish orqali bola qobiliyatini diagnostika qilish jadvali

Aktyorlik qobiliyati			Tomoshabinlik qobiliyati
Rolni faollik bilan qabul qiladi			E’tibor va kuzatuv bilan tomosha qiladi
Ifoda, so‘z va harakatlardan o‘rinli foydalanadi			Empatiyaning borligi
Improvizatsiyadan foydalanadi.			Taassurotlarni so‘z, harakat va rasmlarda ifodalay oladi.
Rejissyorlik qobiliyati			Sahna bezatish qobiliyati
Izohlab, talqin qila oladi			Asar g‘oyasini tushunadi
Umumlashtira oladi.			Asar mazmunini umumlashtiradi va dekoratsiya yarata oladi
Asar mazmunidan kelib chiqib kostyum va atributlar haqida o‘ylaydi			Rejalashtira oladi, rollarni To‘g‘ri taqsimlay oladi

Dasturning maqsadi - teatrlashtirilgan faoliyat yordamida bolalarning artistik qobiliyatini rivojlantirish.

Metod va vazifalari - bolalar teatrining sahna asarlari bilan birin –ketin tanishib borishi; ijodiy obrazlarni o‘zlashtirishda guruhlardagi bolalar yoshini inobatga olishi; bolalarning artistlik ko‘nikmalarini takomillashtirish; bolaning erkinligini ta’minlash; nutq, intonatsiya ustida ishlash; jamoa xarakterlarini o‘z-aro bajarish; sodir etilayotgan voqealarni hiss etish, achinish hissini, birga qayg‘urish hissiyotlarini bola qobiliyatida o‘yg‘otish.

Sahnalashtirish faoliyati mashg‘ulotlarining mazmuni o‘z ichiga:

- qo‘g‘irchoq teatri spektakllarini ko‘rish va ular haqida suhbat o‘tkazish;
- dramatisatsiya – o‘yinlar;
- bolalarni ijtimoiy-emotsional rivojlanishi uchun mashqlar;
- korreksion-rivojlantiruvchi o‘yinlar;
- diktsiya ustida ishlash mashqlari (artikulyatsiya gimnastikasi);
- nutq intonatsiyasini ifodali rivojlantirish uchun topshiriqlar;
- boshqa narsaga aylanish –o‘yini, obrazli mashqlar;
- plastikani rivojlantiruvchi mashqlar;
- ritmik soniyalar (logoritmika);
- bolaning qo‘l motorikasini rivojlantiruvchi barmoqlar o‘yin treninglari;
- mimika ifodaliligi, pantomimikaning san’at elementlarini rivojlantiruvchi mashqlar;
- teatr etyudlari;
- dramatisatsiya vaqtida etika bo‘yicha maxsus mashqlar;
- dramatisatsiya va ertaklarni ijro etish va tayyorlash;
- ertak teksti bilan,uning dramatisatsiya-jestlari, mimika, xarakterlar, kostyum,dekoratsiyalar, mizansena vositalari bilan tanishish.

Bolalar bilan sahnalashtirishda ishlashning asosiy qoidalari.

1. Sahna asarini tanlash va uni bolalar bilan muhokama qilish.
 2. Pesani epizodlarga bo‘lish ularni bolalar tomonidan so‘zlab berilishi.
 3. Etyud ko‘rinishidagi alohida epizodlar bilan ishlash.
- Teatrning har-xil turlari stol usti teatri, soya teatri,marionetkalar ,sahna spektakillarida o‘ynash uchun rekvizitlar teatr uchun pardalar,kostyum va niqoblar

bo‘lishi shart. Maktabgacha ta’lim muassasalari sahna namoyishlari uchun burchaklar tashkil etish tavsiya etiladi ularda, barmoqchalar teatiri teatr bilan rejissyorlik o‘yinlari uchun joy ajratiladi.

- Maktabgacha yoshdagi bolalar bilan sahnalashtirish jarayonida amal qilinadigan qoidalar.
- Hamkorlikdagi sahnalashtirish faoliyatida spektakl qo‘yish jarayoniga yetarli darajada faol bo‘lmagan bolalarni ham jalb etadi bu bilan ularga uyatchanlik va tortinchoqlikni yengib o‘tishlariga yordam beradi.

Maktabgacha yoshdagi bolalarda nutqni o‘stirish va ijodiy tafakkurni shakllantirishda foydalaniladigan o‘yin namunalari

Bolalar hamisha kattalarga taqlid qilishadi, qo‘g‘irchog‘ini erkalayotgan qizcha onasining so‘zini takrorlaydi, qo‘g‘irchog‘ini beshikka belab alla kuylaydi, mana shu birgina o‘yin orqali unda oila sharoitidagi ko‘nikmalar hosil bo‘layotganligini kuzatishimiz mumkin. Bundan tashqari “Shifokor”, “Sartaroshxona”, “Do‘konda”, “Quruvchilar”, “Tikuvchilar”, “Bog‘cha”, “Maktab – maktab” kabi o‘yinlar orqali maktabgacha tarbiya yoshidagi bolalar qalbida kasbga qiziqish, faollik, o‘zgalarga mehnatiga hurmat, ahil va inoqlik, shirinsuhanlik kabi hislatlar o‘stirib boriladi.

Bolalar yoshiga mos ertaklardan, rus xalq ertagi “Sholg‘om”, “Bo‘g‘irsok”, o‘zbek xalq ertagi “Zumrad va Qimmat”, “Ikki echki” kabilarni sahnalashtirish, qo‘shiqni, she‘rlarni, hazillarni yod oldirish bola xotirasini mashq qildiradi, fikrni to‘plash qobiliyatini, so‘z boyligini, nutq faoliyatini, estetik madaniyatini, bolalarda ijrochilik mahoratini, o‘ziga bo‘lgan ishonch kabi qobiliyatlarni tarkib topishiga yordam beradi.

Harakatli o‘yinlar bolalardan epchillikni, chaqqonlikni, diqqatni bir joyga jamlashni, sezgirlikni talab kiladi. Xalq o‘yinlaridan “Ismingni eslab qol”, “Ko‘z bog‘lagich”, “Oq terakmi, ko‘k terak”, “G‘ozlar”, “Qushim boshi”, “To‘p-tosh”, “Jami” o‘yinlari orqali bolalarda harakat faoliyati rivojlantirilib boriladi, mustaqil

faoliyati, jismoniy quvvati oshirilib, o'zligiga ishonch ruhi o'stirib boriladi. Shuningdek turli o'yinchoqlar bilan uynash tup, arqoncha, ot, arava, velosiped kabilar bilan uynaladigan o'yinlar orqali ular qalbida musobaqalashish hislari uyg'otib boriladi.

Ayniqsa to'p o'yinlari bolalarning barcha tana harakatlarini rivojlanishiga katta yordam beradi, shuning uchun to'plar rangi yorqinroq, engil, yumshoq, bolalar uchun o'ynashga qulay bo'lishi kerak. Bolalar bilan sport xonalarida emaklash, sirpanish, tirmashib chiqish, arqon tagidan o'tish mashqlarini o'rgatish va shunga doir quyidagi: "Ona tovuq va jo'jalar", "Arqonga tegmay otchi", "Olishish", "Tortishmachoq" kabi o'yinlarni bolalarga o'rgatish orqali ularda ishoraga binoan harakat, jamoa bilan o'ynash, qoidaga amal qilish, chamalash, diqqatni jamlash kabi hususiyatlar tarbiyalanadi.

Ta'limiy o'yinlar o'yinlar orqali bolalar eshitish, kurish, sezish a'zolari orqali turli narsalar va ularni yasashda ishlatiladigin materiallarning xossalarini, ularni bir - biriga taqqoslashni, guruhlariga ajratishni o'rganadilar. Ta'limiy o'yinlar kichik guruhlarda quyidagi xilda o'tkaziladi.

O'yinchoqlar bilan o'ynaladigan o'yinlar-"Ayiqlarga nima kerak?", "Jajji oyoqchalarimiz", "Zumrad uchun ko'ylaklar" .

Stol ustiga qo'yib o'ynaladigan o'yinlar- "Nima qaerda yuradi?", "Men aytgan narsani ko'rsat", "Kimning qo'lida nima bor?".

Og'zaki usuldagi ta'limiy o'yinlar- "qo'g'irchoq Lolaxonni cho'miltiramiz", "qo'g'irchoq Lolaxon mehmonga keldi", "Ajoyib xaltacha", "Shaklini top", "Rangini top" kabi o'yinlar kiradi.

Eshitish va ko'rish a'zolarini faollashtirish uchun "Xilini top", "Qaysi daraxtning mevasi?", "Nimaning pati", "Mevasini top", "Onasini top", "Mevalar va barglar", "Domino", "Yovvoyi va uy xayvonlari", "Ishlash uchun nima zarur", "Bu uychada kandy xayvon yashaydi", "Bu kim yoki nima?" singari o'yinlardan foydalanish maqsadga muvofiq bo'ladi. Bu o'yinlar orqali bolalarda meva va sabzavotlar, hayvonlar va parrandalar, yil fasllari, kiyim - kechak va boshqalar, kabi tasavvurlar boyitilib, kengaytirilib, kurish va eshitish, esda saqlab qolish xususiyatlari

rivojlantirilib boriladi. Katta guruhlarda uynaladigan “Ayting biz topamiz”, “Topgan topag‘on”, “Oshqovoq pishdi”, “Loy o‘yini”, “Bog‘bonlar” o‘yinlari orqali mehnatga muhabbat ruhi tarbiyalanib boradi.

Bolalar qalbida musiqaga bo‘lgan muhabbat hissini oshirishda musiqiy-ta’limiy o‘yinlarning roli beqiyosdir. Tarbiyachi bolalarga turli xil musiqa asboblari ko‘rsatib, chalib berish orqali, cholg‘u asboblarning ovozi va tuzilishi va turlari bilan tanishtirib boradi. “Ovozidan top”, “Nimada chalyapman”, “Qo‘ng‘iroq qanday jaranglayapti” kabi o‘yinlar orqali tarbiyachi bolalarga ovoz va cholg‘u asboblarning tovush xususiyatlarini farqlashga o‘rgatadi. “Tapur-tapur qayrag‘och”, “Tomga tosh otdim”, “O‘ynab ber”, “Sanamalar”, “Mushtum va kaftchalar”, “Yomg‘ir” kabi milliy o‘yinlar orqali bolalarni musiqa ritmiga mos harakat, o‘yinli ashulani ijro etish, qarsaklar va mimik harakatlarni to‘g‘ri bajarishga o‘rgatib boriladi.

- g‘ozlar, bir so‘z deysizmi?

- g‘a, g‘a - g‘a!

- Totli suli eysizmi?

- Ha, ha - ha

- Nega patni silaysiz?

- g‘oq, g‘oq - g‘oq.

Shuigdek, o‘yinning mazmuni ta’limiy va tarbiyaviy ahamiyatga ega bo‘lishi; aks ettirilayotgan narsalar haqidagi tasavvurlar to‘g‘ri va to‘la bo‘lishi, o‘yin harakatlari faol ma’lum maqsadga qaratilgan, ijodiy xususiyatga ega bo‘lishi kerak.

- Mendan nima tilaysiz?

- Boq, boq, boq!

Bu xildagi she’rlar kichkintoylarni mustaqil fikrlashga, hayotiy tassurotlardan xulosa chiqarishga o‘rgatib boradi.

Bolaning mashg‘ulotlar jarayonida olgan iqtisodiy bilimi, tushuncha va tasavvurlarini mustahkamlashda, chuqurlashtirish va kengaytirishda o‘yinlarning o‘rni benihoyadir. Zero, bola o‘ynab turib, dunyo taniydi. Bola o‘yinda aks

ettirayotgan narsani tezroq bilib olishga qiziqadi va uni xotirasida mustahkamlab oladi.

Quyida ana shunday o‘yin ishlanmalaridan namunalar keltirilgan.

1. "**Tejamli bola bejog‘li bola**». Jihaz : Qo‘g‘irchoq, Bilarvoy, sandiqcha.

Yangi so‘zlar: Iqtisod, tejamkorlik.

Maqsad: Bolalarga «Iqtisod» nima ekanligi haqida bilim berish, bozor iqtisodiyoti sharoitida erkin harakatlana oladigan, barkamol, etuk bolalar bo‘lib etishishlari uchun, ularni tejamli, tadbirkor bo‘lishga o‘rgatish, so‘z boyliklariga iqtisodga oid yangi so‘zlarni kiritish.

Mashg‘ulotning borishi: Xona eshigi taqillab, dono Buvijon sandiqcha ko‘tarib kirib keladilar. Bolalar salomlashib, kutib oladilar.

Buvijon sandiqchada nima bor? - dsb tarbiyachi murojaat qiladi.

Ha, bunda men Bilarjon nevaramni olib kelganman, - deb sandiqchani ochadilar. Sandiqcha ichidan-Bilarvoy «Assalomu-alaykum» deb chiqib keladi. Bolalarga Bilarvoy murojaat qiladi:

Do‘stlarim, mening ismim Bilarvoy. Bu ismi-chi, bolalar, har narsani bilishga qiziqib, savollar beraverganimdan buvijonim quyganlar. Bunijonim menga bir kuni «Iqtisod» degan ertak aytib berdilar. Men hozir sizlarga shu ertakni aytib bermoqchiman, maylimi?

«Iqtisod» bu katta mamlakat ekan. Unda hamma narsa tejab, isrof qilmasdan ishlatilar ekan. U mamlakat bolalari kiyimlarini kir qilmasdan ozoda yurar ekanlar. Non esalar ushohg‘ini erga to‘kmay, ortganini uloqtirmay, ovqat esalar to‘kmay tanavvul qilar ekanlar. Kiyim boshlarini, o‘yinchoqlarini yana o‘z joyiga chiroyli qilib qo‘yar ekanlar.

«Iqtisod» mamlakatida bolalarining qiladigan bu ishlari «tejamkorlik» deb aytilar ekan. Shuning uchun ularning «Iqtisod» mamlakatlari doimo gullab yashnar ekan. Bolajonlar, ertagim sizlarga yoqdimi? Qani, u bolalar qilgan ishni biz ham qila olamizmi? Doimo kiyim boshlaringizni ozoda tutib, o‘yinchoqlarni o‘ynab bo‘lib, o‘z joyiga qo‘ya olasizmi, sindirib tashlamaysizmi, nonni eb ortiqchasini o‘z joyiga

qo‘yasizmi, tugmangiz uzilsa tashlab yubormasdan olib qo‘yasizmi? Ana shunda biz ham o‘sha

1. Yangi bozor. 2. Mashina bozori. 3. Tovuq bozori. 4. Dehqon bozori. 5. Qo‘y bozori. 6. Qovun bozori. 7. Ko‘kat bozori. 8. Ko‘chat bozori. 9. O‘tin bozori. Bozorda ikki xil ish amalga oshadi: 1. Sotuvchi o‘z tovarini sotadi. Tovar pulga almashadi. 2. Xaridor pulga tovar sotib oladi. Pul tovarga almashadi. Har ikki tomon ham bundan manfaatdor bo‘ladi.

«Iqtisod» mamlakatining bolalariga tenglashamiz. SHunda bizning O‘zbekiston mamlakatimiz ham «Iqtisod» mamlakatiga o‘xshab, gullab yapshaydi. To‘g‘rimi. bolajonlar? - deya Bilarvoy bolalar bilan xayrlashib Buvijoni bilan birga chiqib ketadilar.

2. **«Do‘kon» o‘yini.** Didaktik vazifasi: sotib olish zarur bo‘lgan narsani tasvirlashga o‘rgatish, xushmuomala bo‘lishga, bir-birga e‘tiborli bo‘lishga do‘kondagi muomala normasi, xushmuomalalik bilan so‘rashish, rahmat aytish.

O‘yin qoidasi: tasvirlanishiga qarab, sotib olinadigan buyum topish, kim birinchi bo‘lib topsa, o‘sha narsani sotib olishga boradi, xarid qilingan o‘yinchoqlarni keyin bolalar o‘ynaydi.

O‘yin harakatlari: Topishmoq aytish, topish, sotish va sotib olish.

O‘yinning borishi: Tarbiyachi ma‘lum qiladi: Bugun byuda yangi do‘kon ochildi. (O‘yin boshlaguncha narsalarni peshtaxtaga qo‘yib, sotuvchi tayinlanadi). Kim do‘konga borib, narsa sotib olsa, olgan narsasini bizga ko‘rsatmaydi. Biz so‘raymiz: «Nima sotib olding, bizga ko‘rsat!» Bizga javob beradi: «Agar nimaligini topsalaring ko‘rsataman».

Bolalardan biri o‘yinchoqni tanlab, so‘zlay boshlaydi:

Men tunda yoritadigan narsa sotib oldim. U metalldan, chirog‘i qizil.

Fonarcha, - deb topadilar bolalar.

Birinchi xaridorni tarbiyachi tayinlaydi. Hamma bolalar do‘konga orqa o‘girib o‘tiradilar, xaridor sotuvchiga xushmuomalalik bilan so‘zlab, o‘ziga yoqqan narsani so‘raydi va tayoqcha bilan ko‘rsatadi. Sotuvchi narsani xaltaga solib,

xushmuomalalik bilan deydi: «Marhamat!». Xaridor sotuvchiga rahmat aytib xayrlashdi. «Vali nima olding?» deb soʻraydilar.

-Avval topinglar, keyin koʻrsataman, - deydi Vali, - men shunday kichkina narsa sotib oldim. Stadionda hakam uni oʻzi bilan olib yuguradi, kimqoidani buzsa uni chaladi.

- Hushtak! Koʻrsat!

Vali olgan narsani koʻrsatadi va birinchi boʻlib javob bergan bola xaridor boʻladi. Shunday qilib, oʻyin uning hamma ishtirokchilari oʻyinchoq sotib olguncha davom etadi.

Oʻyinni tushuntirish bilan yakunlash mumkin: «Doʻkon tushlik vaqtida yopiladi». Bolalar oʻyinchoqlarni oʻynaydilar, bir-birlari bilan almashtiradilar. Oʻyin uchun unutilgan oʻyinchoqlarni qoʻyish kerak. Tarbiyachi oʻyinchoqlarni qanday oʻynash lozimligini eslash mumkin.

Masalan: «Vali! Xokkey oʻynaganlaringda endi sen hakam boʻlishing mumkin. Senda hushtak bor». Bolalar kim xokkey oʻynapshni kelishib oladilar. «Mep esa aloqachi boʻlaman. Menda fonarcha bor. Men kechasi ham dushmani koʻra olaman. Kel, Sanjar aloqachilar boʻlib oʻynaymiz! Men senga ham fonarchamni berib turaman». Doʻkondan olingan narsani olish orqali bolalarda mustaqil oʻynash koʻnikmalari hosil boʻladi.

3. «**Buni qayerdan sotib olish mumkin?**» Didaktik vazifasi: Bolalarni turli mahsulotlar turli doʻkonlarda sotilgan haqidagi bilimlarini mustahkamlash. Mahsulotlar oziq-ovqat doʻkonlariga, sanoat doʻkonida, kitob doʻkonida har xil boʻladi: oziq ovqatlarga meva-sabzavotlar, nonvoyxona, sut kabilar va sanoat mollariga esa poyafzal, kiyim-kechaklar, gazlamalar, sport mollari kabi guruhlariga boʻlinadi. Bolalarni doʻkonlarni bir-biridan farqlashga oʻrgatadi. Ularda ota-onasiga engil xarid qilib yordamlatish istagini tarbiyalaydi.

Oʻyin qoidalari: Kichik suratlarni katga kartochkalar bilan moslashtirish. Oʻyin «Loto» usulida oʻtkaziladi. Xato qilmay, hamma kataklarni berkitgan bola gʻalaba qiladi. (yutadi).

Oʻyin harakatlari: Izlab, topish, kataklarni berkitish.

O'yinning borishi: O'yinni boshlashdan avval tarbiyachi bolalar bilan suhbat o'tkazadi. Kerakli narsalarni onalari qerdan sotib olinganlarini bilishadimi, qanday do'konni biladilar, do'konlarni nomlari qanaqa, ular ham do'konga boradilar, otalariga yordam beradilarmi? Suhbatdan so'ng tarbiyachi katta kartochkalardagi do'kon satrlarini ko'rsatadi. Bolalar do'kon peshtoqidagi yozuvga qarab, bilib oladi. (Ba'zi bolalar «non», «sut» degan yozuvlarni o'qiy oladilar).

Tarbiyachi: Hozir esa bolalar, o'ynaymiz. Mep sizlarga kichkina kataklarni tarqatib beraman. Sizlar esa bularni qaysi do'kondan sotib olish kerakligini aytasizlar va katta kartochkani ustiga qo'yasizlar.

Shoshilmanglar, diqqat bilan suratga qaranglar! Tarqatib bo'lgach, tarbiyachi ruxsat beradi: «O'yinni boshlang!» Bolalar stolning oldiga kelib, o'z kartochkalaripi katta karta ustiga qo'yadilar. «Sut» deb yozilgan do'kon oldiga shisha, sut paketlari, yog', qaymoq, tvorog va boshqa narsalarni qo'yadilar. Tarbiyachi to'g'riligini tekshirib turadi rag'batlatiradi. O'yin barcha kerakli narsalarni do'kondan sotib olish mumkinligini, ular turli xil bo'litishi bilib olishiga yordam beradi. Oddiy narsani sotib olishga, uyiga yaqin bo'lgan do'konga borishni o'rgagadi.

4. «**Ishlash uchun kimga nima kerak?**». Didaktik vazifasi: Bolalarning ishlaganda kimtilarga gur. shmehnat qurollari yordam berishi to'g'risidagi bilimlarini mustahkamlash kattalar igasha qiziqishpi garbiyalash, mehnat qiligani o'rgatshp.

O'yin qoidalari: Katta xarflardagi katakchalarni o'ziga mos keladigan suratlar bilan berkitish

O'yin harakatlari: Kerakli kartochkalarni sopiga. Kim tezroq katta kartadagi katakchalarni berkitish musobaqasi.

O'yinning borishi: O'yin «Loto» tarzida o'tkaziladi. Katta kartalarda opshaz, vrach, shofyor, cho'pon tasvirlangan. Tarbiyachi bolalarning kasblar, mehnat qurollari to'g'risidagi bilimlarini aniqlaydi. Keyin gapida bulgan «Lotto» o'yini qoidalarini eslatadi. Agar bolalar bu o'yinni o'ynashmagan bo'lsa, o'yin qoidasini tushuntirish kerak. Bitta katta kartani olib, uni quradilar, keyin unga mos keladshan suratni, masalan, opshazga kastyulka, cho'mich, go'sht qiymalagich, choynak kabi

narsalarni unga quyadilar. Pedagog qiynalayotgan bolaga savollar bilan yordam beradi.

5. «**Kim mehnat qildi?**». Didaktik vazifasi: Kattalar mehnati to'g'risidagi bilimlarini aniqlash, kattalar mehnatini xurmatlash, unga xavas uyg'otish.

O'yin qoidalari: Ishlab chiqarilishiga qarab narsalarni guruhlarga ajratish fabrika, zavod (ishchi) va fermer (dehqon).

O'yin harakatlari: Ikki komandaning «Dehqonlar» va «Ishchilar»ning musobaqasi

O'yinning borishi: O'yin uchun zarur narsalarni shunday tanlash kerakki, bolalar bilib olsinlar, ularni kim qildi, etishtirdi yoki o'stirdi. Boshloqlar, sabzavotlar, mevalar, paxta chanog'i, poliz ekinlarining urug'lari, asal (bankada), O'yinchoqlar, qo'g'irchoq kiyimlari, oyoq kiyimi, idishlar, mebel na hokazo. Bu narsalar stolda turadi.

Bu nima? Buni kim etishtirgan?

Dehqonlar!

Tarbiyachi narsani boshqa stolga qo'yadi va teshik kulchani ko'rsatadi:

Bu nima?

Teshik kulcha!

Kim uni etishtirgan? -Nonvoylar!

Nimadan? Bug'doydan!

Yana shu kabi savollar bilan murojaat etiladi («Bug'doyni kim o'stirdi? Kim uni un qildi?»).

Shunday qilib, tarbiyachi bolalarga hamma narsalarni kishilar etishtirganini, ularning mehnati bir-biriga bog'liq ekanini tushuntiradi. «Tetik kulchani qaysi tomosha qo'yamiz?» desa, bolalar: «Ikkala tomonga ham», deb javob berishadi.

Narsalar ikki guruhga ajratib bo'lingach, tarbiyachi o'yinning bu qismini shu so'zlar bilan yakunlaydi. «Bizni o'rab turgan narsalarning hammasi mehnatkash inson qo'llari bilan yaratilgan. Ko'rdingiz-mi, biz qapcha narsalarni ajratdik. Endi, «Dehqonlar» va «Ishchilar» o'yinini o'ynaymiz. «Boshladik!» degan xabarni bersam, ikkala guruh xonadagi narsalarni ikki tomonga yig'adi. Bir tomonga ishchilar qo'li

bilan qilipgan narsalarni, ikkinchi tomonga dehqonlar etishtirgan narsalarni ajratadilar. «To‘xtat!» komandasidan keyin ishning to‘g‘ri bajarilgani tekshirib chiqiladi. Xato qilmagan guruh yutib chiqadi. Ularni qarsak chalib olqishlaydilar.

6. «**O‘yinchoqlar**» do‘koni. *Didaktik vazifasi:* Bolalarni predmetlarni tasvirlashga o‘rgatish, uning mavjud bo‘lgan xususiyatlarini aniqlash, predmetning tasviri bo‘yicha topishga o‘rgatish. *O‘yinning qoidasi:* Sotuvchi o‘yinchoqni o‘yinchoq haqida yaxshi gapirib bergan bolaga sotadi. *O‘yinning borishi:* Bolalar stol atrofiga yarim doira bo‘lib o‘tiradilar va tayoqchalar, turli xil o‘yinchoqlar bilan birga tarbiyachi ularga murojaat qilib deydi: «Byuda yangi do‘kon ochildi, qaranglar, unda qancha chiroyli o‘yinchoqlar bor ekan. Ammo ularni sotib olga uchun bir shartni bajarish, ya’ni o‘yinchoqning nomini aytmasdan, uni tasvirlab berish kerak. Lekin bu vaqtda o‘yinchoqqa qarash mumkin emas. Sizning tasviringiz bo‘yicha sotuvchi bu o‘yinchoqni topib, sizga sotadi. Qisqa sanama orqali sotuvchi aniqlanadi. Birinchi bo‘lib, tarbiyachi o‘yinchoqni o‘zi sotib oladi, bolalarga sotib, qanday qilib o‘yin qoidalarini bajarishni ko‘rsatadi.

- Sotuvchi ona (aka), o‘yinchoq sotib olmoqchiman. U yumaloq, rezinkadan qilingan. sakray oladi, u bilan o‘ynashni hamma bolalar yaxshi ko‘radi. (Sotuvchi xaridorga ko‘ptokpi olib beradi).

- Rahmat. Qanday chiroyli to‘p! - deb tarbiyachi ko‘ptok bilan stolga o‘tiradi. Sotuvchya ho‘xlagan bolaning ismini aytadi. U sotuvchi oldiga borib, o‘yinchoqni tasiirlab beradi. qaysiki u o‘zi uchun sotib olmoqchi bo‘lgan o‘yishgchoqpi tasvirlaydi.

- Menga mana shunday o‘yinchoqni soting, iltimos: u yumaloq, to‘q sariq, uning chiroyli, uzun dumi bor, cho‘zinchoq yuzli va ayyor ko‘zlari bor.

Sotuvchi xaridorga tulki o‘yinchog‘ini olib beradi. Xaridor sotuvchiga minnatdorchilik bildirib joyiga o‘tiradi. O‘yin bolalarning hammasi o‘yinchoq sotib olgungacha davom etadi. Sotuvchi rolini bir necha bolalar bajarishi mumkin.

Maktabgacha ta`lim muassasasida sahnalashtirish faoliyatini tashkil qilish

Sahnalashtirilgan o`yinlar bolalarning yosh xususiyatlarini hisobga olgan holda oddiydan murakkabga qarab yo`naltirib borilishi maqsadga muvofiq. Masalan, o`rta guruh uchun asosan harakatni aks ettiruvchi asarlar tanlansa, katta guruh bolalari uchun esa asar qahramonlarining ancha murakkab munosabatlari, ularning kechinmalari, qayg`ulari aks ettirilgan asarlar tanlanadi.

Ertak va hikoyalarni bolalar ko`pincha o`zlarining ijodiy rolli o`yinlarida sahnalashtiradilar, bu o`yinlarda tulki, sichqon, xo`roz, quyon kabi personajlarni o`yinlarda aks ettiradilar. Yozuvchilarning badiiy asarlarini ham bolalar sevib sahnalashtiradilar. Bolalar bilan suhbatlasha turib, tarbiyachi hikoya yoki ertak qahramonlarining o`ziga xos xususiyatlarini aniqlashga harakat qiladi. Har xil she`r, ertak qahramonlarining o`ziga xos xususiyatlari mana shunday o`rganiladi.

Guruhda shu yoshli bolalarga xos bo`lgan ertaklar, hikoyalar ularga tanish bo`lib qolgandan keyingina sahnalashtirish boshlanadi. «Sholg`om», «Bo`g`irsoq» kabi ertaklar sahnalashtiriladi. Tayyorlov guruhida bu ish davom ettiriladi. Sahnalashtirish uchun ertaklargina olinmasdan, badiiy asarlar, xususan, she`rlar ham olinadi. Masalan, tarbiyachi o`rta guruh uchun asosan harakatni aks ettiruvchi asarlar tanlaydi, katta guruh bolalari uchun esa asar qahramonlarining ancha murakkab munosabatlari, ularning kechinmalari, qayg`ulari aks ettirilgan asarlar tanlanadi.

Tarbiyachi bajarilgan ishning hisobini olib boradi. Bolalarga qaysi asar yoqqanini, ular ko`proq qanday asarni sahnalashtirishni yoqtirishlarini, qaysi bola topshirilgan rolni yaxshi ijro eta olganini, rollarni ijro etishda bolalarda qanday qiyinchiliklar vujudga kelganini yozib boradi. Mana shu asosda bo`lg`usi sahnalashtiriladigan o`yinlar jonlantiriladi.

Maktabgacha ta`lim muassasalarining turli yosh guruhlarida sahnalashtirish faoliyatini tashkillashtirishda ,ertaklarni sahnalashtirishda turli yosh guruhlarda o`ziga xos jixatlarini o`rganib o`tdik.

Muassasa tarbiyalanuvchilarining ongiga milliy urf-odatlarimizni, an`analarimizni singdirishda, ularga shu aziz Vatan barchamizniki ekanligini uqtirish, har tomonlama ma`naviy barkamol qilib tarbiyalashda, tevarak-atrofdan bo`layotgan

voqea hodisalarni, o'zini odobidagi ahloqiy kamchiliklarini tuzatib , tabiatni asrab avaylashda faol ishtirokchisi bo'libgina qolmasdan , o'ziga xos ishtirokchi targ'ibotchi bo'lishlari , yani masalan oila doirasida atrof – muhitga to'g'ri munosabatda bo'lishlari ,gullarni toptamasliklari , daraxt shoxlarini sindirmasliklari ,kichik do'stlarimiz xisoblanadigan jonivor – jonzotlarga mehr – muruvatli bo'lishlari, ularga mehr uyg'otishda qo'g'irchoq teatrlarini sahnalashtirish ahamiyati kattadir.

Chunki sahnalashtirishda tomoshalarni faqat ko'rib, tinglabgina qolmay balki unda mustaqil ishtirok etadi. Endi “Ma'naviyat saboqlari” darslarining namunaviy texnologik xaritasini keltiramiz.

Sahnalashtirish faoliyati jarayonida bolalarda ijodkorligini rivojlanishi metodlari

Sahnalashtirish uchun ertaklargina olinmasdan, badiiy asarlar, xususan, she'rlar ham olinadi. Masalan, tarbiyachi o'rta guruh uchun asosan harakatni aks ettiruvchi asarlar tanlaydi, katta guruh bolalari uchun esa asar qahramonlarining ancha murakkab munosabatlari, ularning kechinmalari, qayg'ulari aks ettirilgan asarlar tanlanadi. Tarbiyachi bajarilgan ishning hisobini olib boradi. Bolalarga qaysi asar yoqqanini, ular ko'proq qanday asarni sahnalashtirishni yoqtirishlarini, qaysi bola topshirilgan rolni yaxshi ijro eta olganini, rollarni ijro etishda bolalarda qanday qiyinchiliklar vujudga kelganini yozib boradi. Mana shu asosda bo'lg'usi sahnalashtiriladigan o'yinlar jonlantiriladi.

Teatrlashtirilgan o'yinlar davomida bolalarda,

- * atrof olam haqidagi tushunchalari kengayadi;
- * tasavvur, ong, anglash kabi psixologik tushunchalari rivojlanadi
- * ko'rish, eshitish, so'zlab berish kabi turli analizatorlar rivojlanadi;
- * so'z boyligi, grammatik nuqtai nazardan to'g'ri gapirish,
- *o'z fikrini to'g'ri ifodalash, talaffuz, temp, so'z intonatsiyasi va ifodasi

faollashadi va yaxshilanib boradi.

Masalan: **Non isi**

Alisher Navoiy

Sahnada saroy ko‘rinishi tasvirlanadi. «Non isi» rivoyatini sahnalashtirish uchun zarur bo‘lgan barcha jihozlar hozirlanadi. Ishtirokchilarning barchasi o‘z o‘rnini egallaydi.

- Bir kuni podshox Husayn Boyqaro o‘z huzuriga vazirlarini chaqiribdi. Dunyodagi eng xushbo‘y narsani keltiring!

O‘ng qo‘l vaziri bir dasta atirgul keltiribdi.

Vazir: - Mana shoxim.

Shoh: - Yo‘q, men aytgan narsa bu emas.

Chap qo‘l vaziri qalampirmunchoq keltiribdi.

Vazir: - Mana, shoxim, marhamat.

Shox: - Yo‘q. Men aytgan narsa bu emas. Sizlarga uch kun muhlat: topsalaringiz – topdingiz, topmasalaringiz, hammangizni jazolaymen!

Vazirlar nima qilishlarini bilmay, rosa boshlari qotibdi. O‘ylay-o‘ylay, Alisher Navoiyning huzuriga borib, maslahat so‘rashga qaror qilishibdi.

- Assalomu-alaykum, taqdir.

- Vaalaykum assalom. Kelinglar, xush ko‘rdik, marhamat.

Vazir: - Ey, mehribon ustoz! Bizni jazodan qutqaring. Shoximiz dunyoda eng xushbo‘y isli narsani keltirishimizni buyurib edilar. Shuni hech topa olmayapmiz. Panoxingizga oling.

Navoiy: - Bu jumboqni ochadurg‘on kishi – Dehqon bobodur. Qani, yuringlar-chi, so‘raymiz.

Hammalari birgalashib, Dehqon bobo huzuriga boribdilar.

Dehqon: - Otam rahmatli tandirdan yangi uzilgan non isidan hushbo‘yroq narsa yo‘q, deguvchi edilar. Yangi yopilgan non olib boringlar-chi, shoxga ma‘qul kelsa, ajabmas.

Navoiy yangi uzilgan nonni savatga solib, shox huzuriga kiribdi.

Navoiy: - Mana, shohim. Dunyoda hushbo‘y hidli narsa – tandirdan yangi uzilgan nondir.

Shox: - Rahmat, do‘stim, ko‘nglim istagan narsani siz topib keltiribsiz.

Navoiy: - Shoxim, rahmatni menga emas, Dehqon boboga ayting, ko'nglingizning istagini shu kishi topdi.

Shox chapak chalib, mulozimlarini chaqiribdi.

Shox: - Dehqonga sarpo kiydiring!

Shox xazinaboni dehqonga sarpo kiydiribdi.

Dehqon: - Qulluq, shoxim, qulluq

Sahnalashtirilgan asarlar bolalarning eshitgan asar yoki ertagidan olgan tasavvurlarini mustaqil ifodalash hamda mashq qilish imkonini beradi. Bu o'yinlar bolalarda iroda, intizom, o'z harakatlarini boshqalarning harakatiga muvofiq amalga oshirish kabi sifatlarni tarbiyalashda samarali vosita hisoblanadi. Sahnalashtirish bolalarni qayta so'zlashga o'rgatish usullaridan biridir. Badiiy asarlarni qahramonlar tilida so'zlab berish boladagi hayolni rivojlantirishga yordam beradi va asar qahramonida mavjud bo'lgan ijobiy sifatlarni egallashga intiladi. Sahnalashtirilgan o'yinda badiiy asarning g'oyaviy mazmuni bolalar tomonidan chuqurroq anglab boriladi.

XULOSA

Sahalashtirish tarbiya vositasidan biri hisoblanadi. Sahalashtirish faoliyati bola hayotida, uning jismoniy, ruhiy, aqliy kamolatga etishida muhim vositalardan biri hisoblanadi. Sahalashtirish orqali bolalar tafakkur, tasavvur, xotira, diqqati kabi barcha psixik jarayonlari rivojlanadi va atrof - muhit haqidagi bilimi yanada kengayib boradi. Maktabgacha ta'lim muassasasida Sahalashtirish faoliyatidan to'g'ri va unumli foydalanish, har bir o'tkaziladigan mashg'ulotlar va sayr faoliyatining samaradorligini oshirib boradi. Maktabgacha tarbiya muassasalarida sahalashtirish faoliyati turli xil shaklda voqeaband - ijroli, harakatli, ta'limiy, musiqiy-ta'limiy kabi yo'nalishda olib boriladi. Sahalashtirish bolalar uchun qiziqarli, mazmunli bo'lishi uchun tarbiyachi o'yin qoidasi bilan yaqindan tanish bo'lishi kerak.

Bugungi kunda bolalarda diqqat va nutq, ixtiyoriy xatti-xarakatlari, xotirasining yetarlicha rivojlanmagani ko'plab ota-onalar, psixologlar va tarbiyachilarni o'ylantirmoqda. Bola tilidan bayon etish, fantaziyalash, o'ynash orqali bolaning qisqligini yechish, erkin emotsional bo'lishining eng qisqa yolidir. Bu barcha ishlarni sahnalashtirish yordamida bajarish mumkin.

Xulosa qilib aytganda sahnalashtirish faoliyatida bolaning teatrlarga borishi, bolalar spektakli va namoyishlarini tomosha qilibgina qolmasdan teatrlashtirilgan faoliyatda ishtirok etishi, teatrlashtirilgan to'garaklarga va mashg'ulotlarga borishini tavsiya qiladi.

Sahalashtirishlarning mazmuni va qoidasi; individual va jamoaviy harakatlariga o'rgatishda bolalarni atrofda haqiqatni his qilishi, uni tahlil va nazorat qilish; bolalarning aktyorlik ifoda vositasi asosida pantomimik va og'zaki hissiyotlarga va verbal-emotsional improvizatsiyaga asoslangan, shuningdek, musiqiy- sahna faoliyatida vokal-xor va musiqiy-ritmik komponentlarini o'zlashtirishi; so'zomonligi va sahna nutqi ko'nikmalarini egallashi, faol ijodiy unumdorlik faoliyatiga qamrab oladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. “Maktabgacha ta’lim tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to’g’risida”gi O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining Qarori. PQ-4312-son 08.05.2019
2. “Ilk qadam “davlat dasturi.Toshkent. 2022 y.
- 3 . Asqarova D.Q. “Bolalarni sahnalashtirish va ijodiy faoliyatga o‘rgatish” (Metodik qo‘llanma) Namangan 2018 y.
4. Xasanboyeva O. “Maktabgacha ta’lim pedagogikasi” T. “Ilm ziyo“ 2006 y.
5. Sodiqova Sh. “Maktabgacha pedagogika” T. “Tafakkur bo‘stoni” 2013 y.
6. Qodirov M., Qodirova S. “Qo‘girchoq teatri tarixi”. “Talqin” T., 2006
7. Чурилова Э.Г. Методика и организация театрализованной деятельности дошкольников и младших школьников. М.: Владос. 2001.

MUNDARIJA:

KIRISH	3
Maktabgacha ta'lim tashkilotida sahnalashtirish faoliyatining ahamiyati va uning vazifalari	5
Sahnalashtirish faoliyati vositasida bolalarda ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirish.....	
Maktabgacha yoshdagi bolalarda nutqni o'stirish va ijodiy tafakkurni shakllantirishda foydalaniladigan o'yin namunalari	15
Maktabgacha ta'lim muassasasida sahnalashtirish faoliyatini tashkil qilish.....	24
Sahnalashtirish faoliyati jarayonida bolalarda ijodkorligini rivojlanishi	
Metodlari.....	25
Xulosa	28
Foydalanilgan adabiyotlar	29

NIGMATOVA M. Z.

**MAKTABGACHA TA'LIM TASHKILOTI FAOLIYATIDA
SAHNALASHTIRISH USULLARI**

(USLUBIY KO'RSATMA)

“Bilig-ilmiy faoliyat” nashriyoti

Muharrir: Fayzullayeva G.

Texnik muharrir: Xujakulov Sh.

Nashrga tayyorlovchi: Abdullayev F.

№ 098355

“Bilig-ilmiy faoliyat” nashriyoti,
Joylashgan mazili Samarqand viloyati, Samarqand shahar,
Zavod ko'chasi 9-uy, 10-xona. Faoliyat manzili Samarqand viloyati, Samarqand shahar,
X.Obiddinov ko'chasi 7-uy.
tel.: +998 97-925-97-91

Terishga berildi: 06.11.2023-yil. Bosishga ruxsat etildi: 13.11.2023-yil.

Bichimi 60x84^{1/16}, “Times New Roman” garniturasida.

Bosma tabog'i 2. Adadi 100 nusxa. Buyurtma № 2023/UK9

Bahosi kelishilgan narxda

Noshirlik litsenziyasi: № 098355

Samarqand viloyati pedagoglarni yangi metodikalarga o'rgatish
milliy markazi bosmaxonasida nashr etildi

